

Vickleby kyrkogård

Vickleby församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2006

Magnus Johansson
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
Ölandsresenärer	6
VICKLEBY KYRKOGÅRD	
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	11
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	14
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET	19
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering, med början i Kalmar läns del av Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistoriska värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Östergötlands län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Cecilia Ring och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravingar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravingar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravingar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögnas gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydsandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Møre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinarie döme, inom Linköpings stift. Ordinarie dömena inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinarie dömen. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Møre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

Ölandsresenärer

Öland tilldrog sig tidigt uppmärksamhet från antikvariska myndigheter och historiskt intresserade. De ålderdomliga medeltida kyrkorna, varav flera fanns kvar in på 1800-talet, samt den stora mängden av förhistoriska lämningar gjorde ön till ett spännande resmål. Somliga reste på uppdrag, andra av egen vilja och intresse. Resorna dokumenterades i dagböcker och anteckningar. I detta material finns rikligt med uppgifter om kyrkobyggnaderna, inventarier, fornlämningar m.m. Däremot finns få uppgifter om kyrkogårdarna. Flertalet av de tidiga ölandsresenärerna var dock duktiga tecknare och deras

bilder kan idag lämna många värdefulla uppgifter om hur den kyrkogård som omgav kyrkan såg ut. Det är först med Gunnar Håkanssons ”Öländska personminnen”, där flera av de äldre öländska gravvårdarna finns dokumenterade, samt Ragnhild Boströms skrifter i serien ”Sveriges kyrkor, Öland” som mera omfattande skriftlig dokumentation om kyrkogårdarna förekommer. ”Sveriges kyrkor, Öland” finns inte för öns samtliga kyrkor men i de fall de har utgivits finns ett kapitel om kyrkogården som berättar deras historia från 1500-talet fram till mitten av 1900-talet. I rapporterna från inventeringen av Ölands kyrkogårdar hänvisas till flera ölandsresenärer. Här följer en kort presentation av de mest betydelsefulla personerna och deras arbeten.

Jonas Haquini Rhezelius

J H Rhezelius gjorde 1634 en antikvarisk inventeringsexpedition på Öland och i östra Småland. Resan gjordes på uppdrag av Kammarkollegiet. Sverige hade börjat växa fram som en stormakt i norra Europa och en stormakt krävde naturligtvis en storslagen historia. Rhezelius anteckningar och bilder från resan förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

Petrus Frigelius

Petrus Frigelius var präst och en stor del av sitt liv verksam i Madesjö socken. Under somrarna 1746-55 reste han runt på Öland och dokumenterade av eget intresse bl.a. öns kyrkor. Han var den förste som gjorde avbildningar även av kyrkornas norrsida. Teckningarna återger noggrant olika detaljer, men har fel proportioner.

Nils Isak Löfgren

N I Löfgren var som präst verksam i bl.a. Högsby 1860-81. Han var även fornforskare och mycket intresserad av Öland i en tid då många av öns medeltida kyrkor revs eller byggdes om. Hans skicklighet som tecknare gjorde också att han på många församlingars uppdrag mätte upp den gamla kyrkan och uppgjorde ritningar för en ny.

Abraham Ahlqvist

A Ahlqvist var verksam som präst i Runsten 1827-44. Han var god vän med N I Löfgren som han träffade första gången 1818. Ahlqvist utgav boken Ölands historia och beskrivning där Löfgren bidragit med texter och teckningar. Arbetet hade påbörjats av Ahlqvists far och det blev för sonen en mycket viktig uppgift att fullfölja det arbetet. A Ahlqvist ligger idag begravd på Runstens kyrkogård.

VICKLEBY KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Vickleby kyrka 1:1, Vickleby socken, Mörbylånga kommun, Algutsrums härad, Ölands södra mot, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal: 1810: 555 inv. 1860: 811, 1910: 585 inv. 1957: 556.

Kyrkomiljön

Vickleby kyrka ligger uppe på landborgskanten, alldeles väster om den västra landsvägen. Från kyrkogården har man utsikt över det karga Stora alvaret i öster och den bördiga dalen med Vickleby by i väster. Öster om kyrkogården går Vickleby bygata med sin täta bebyggelse. Där ligger bl.a. Bo pensionat och Capellagården. Från och med 1930-40-talen blev Vickleby en populär vistelseort för många framstående konstnärer. Flera av dem bodde i

byn, bl.a. Artur Percy. Rakt nedanför kyrkan mot öster ligger Vickleby prästgård, som fortfarande har kvar sin ursprungliga funktion. Norr om kyrkogården ligger fd Vickleby kyrkskola, som numera är utställningslokal knuten till Capellagården. Ännu längre norr ut ligger församlingshemmet.

Kyrkan

Vickleby kyrka tillhör den lilla grupp av kyrkor på Öland som är helt eller till största delen bevarade sedan medeltiden. Troligen fogades nuvarande torn till ett långhus av trä under slutet av 1100-talet. Långhuset av sten byggdes på 1200-talet. Under ledning av stadsmurmästaren Anders Törnberg från Kalmar revs år 1778-79 det medeltida koret och absiden, långhuset förlängdes i öster och ett nytt kor tillkom. År 1818 fick tornet en fyrsidig lanternin.

Kyrkogårdens historik

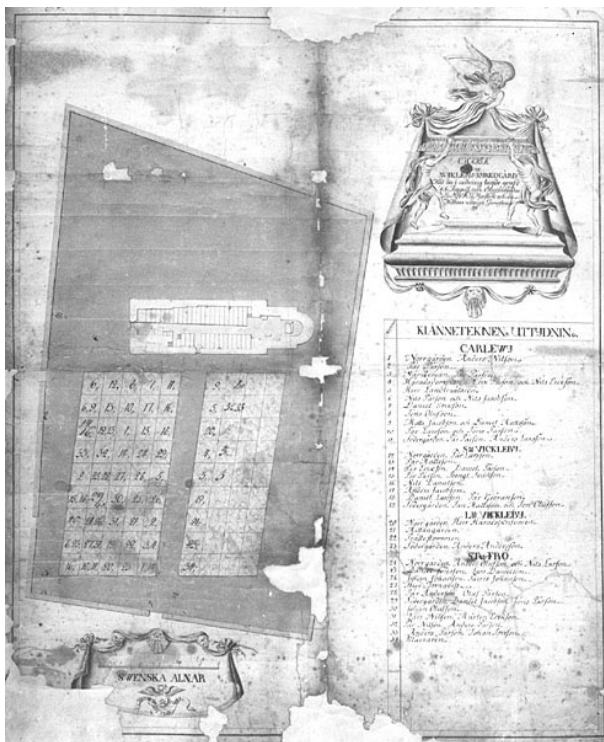
Ett par hundra meter söder om Vickleby kyrka har man funnit en hällkista från yngre stenåldern och strax norr om denna ett röse från järnåldern. Det fanns således redan långa traditioner för traktens befolkning att begrava sina döda på platsen när Vickleby kyrka och kyrkogård anlades på medeltiden. Vickleby kyrka började byggas på 1100-talet och kyrkogården är från samma tid. Den medeltida kyrkogårdens utsträckning och utseende vet man inget om.

Från 1600-, 1700- och 1800-talen finns flera avbildningar av kyrkan och ibland är också kyrkogården med. På en karta över Vickleby från 1641 syns att kyrkogården är ett rektangulär och har en stiglucka i väster. Från år 1754 finns en plan över kyrkogården som visar att hörnen i nordväst respektive sydöst var utdragna. (*se bild*) Den visar även de olika byarnas gravplatser, som fördelar sig på båda sidorna om en mittgång på södra sidan av kyrkan. På den norra sidan finns inga gravar. Gravvårdarna vid den här tiden bestod till stor del av kalkstenshällar, under vilka de döda begravdes efter gårds- och bytillhörighet. På planen syns att kyrkogården hade fyra ingångar, två i väster, en i söder och en i norr. Ingångarna hade stigluckor av trä och det fanns klivstättor bredvid, så att besökarna inte skulle behöva öppna portarna utan istället kunde ta vägen över muren. Enligt uppgift ska kyrkogårdsmuren ha lagts om 1764 och i samband med detta nyuppfördes en av stigluckorna. Senare på 1700-talet insattes ett lås i den södra porten. Uppgifter i kyrkans arkiv vittnar om att portarna var föremål för återkommande reparationer eller nybyggnation under hela 1700- och stora delar av 1800-talen. På 1850-talet ersattes träportarna i norr och söder av murade stigluckor. År 1881 lades kyrkogårdsmuren om och portöppningarna fick den placering de har idag. Det var sannolikt vid detta tillfälle som kyrkogården utvidgades åt väster samt fick en helt rektangulär form. (Ragnhild Boström uppger i sin bok Vickleby kyrka årtal 1881 men på gravkartan från 1885 uppges att året för utvidgning och ”vinkelrättning” var 1882) De gamla portarna ersattes då av nya grindar i smidesjärn.

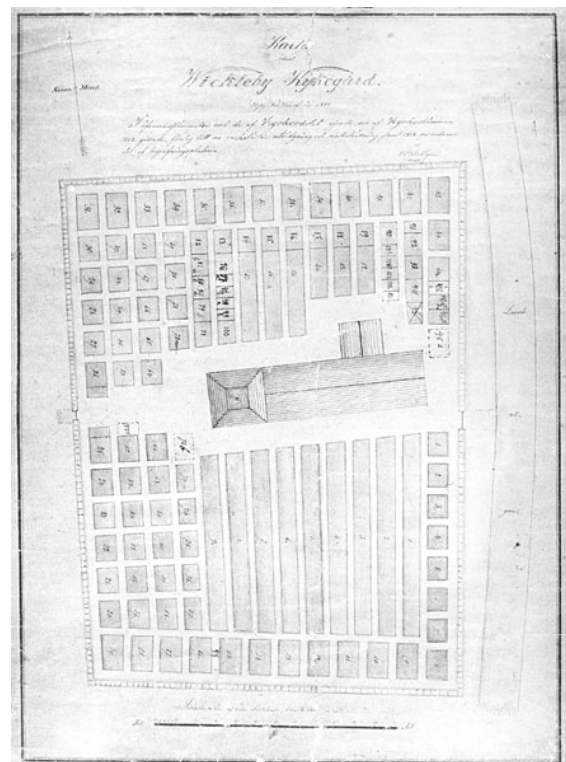
Redan så tidigt som 1769 planterades en trädkrans runt kyrkogården. Träden finns med på N I Löfgrens teckningar av kyrkan och kyrkogården från 1816. På teckningarna syns även kyrkogårdsmuren som den såg ut innan omläggningen 1881. Den var 1,6-1,7 meter hög, således betydligt högre än dagens knappt meterhöga mur. Teckningen som visar kyrkan från söder visar en nu försvunnen byggnad som då låg i det sydöstra hörnet av kyrkogården. Den var uppförd i sten och hade pulpettak. Den fungerade som materialhus, bårbod och likvagnsbod. Två år efter att NI Löfgren tecknade av kyrkan, år 1818, bestämdes enhälligt att alla gravstenarna skulle tas bort från kyrkogården och att marken skulle planeras jämn. En

enda gravsten skulle behållas för att sätta straffstocken på. Stenen tillhörde en gård i Stora Frö och församlingen betalade 2 rdr riksgälds mynt för den. De flesta andra vårdar togs hem till gårdarna och fick ny användning som golv eller trappsten.

Från år 1885 finns en gravkarta för Vickleby kyrkogård (se bild). Kartan har påskriften: ”Karta över Wickleby kyrkogård upprättad år 1885 i överensstämmelse med de av kyrkorådet gjorda, och av kyrkostämman 1882 gillade, förslag till nu verkställda utvidgning och vinkelrättning samt 1884 omordnandet av begravningsplatsen”. I boken ”Bilder från Vickleby socken” utgiven av Vickleby hembygdsförening finns ett fotografi som anges taget omkring 1885. Det visar södra sidan av kyrkan och en stor del av kyrkogården framför den. På bilden syns bara tre gravvårdar. I övrigt består marken av gräs och några gräsbevuxna äldre gravkullar. Bilden visar av allt att döma hur kyrkogården såg ut när man hade rensat det från gamla vårdar inför omdaning som genomfördes år 1884. Gravkartan visar att kyrkogården gavs en för tiden vanlig struktur med köpta gravar runt kyrkogårdens ytterkanter och dess västra del, och allmänna gravar i sammanhängande fält på norra och södra sidan om kyrkan.

Gravkarta från 1754.

Gravkarta från 1885.

På ett foto från 1913 syns området med allmänna linjen söder om kyrka. Bilden är tagen på sommaren och områdets växlighet kan bäst liknas vid en äng. Den består av högt, skirt gräs med ax och många blommor. Däremot syns inte mer än en vård och inga murgrönskullar.

Ett flygfoto från 1935 ger en god överblick över platsen vid den här tidpunkten. Bilden är tagen från söder. Kyrkogårdens struktur överensstämmer fortfarande helt med gravkartan från 1885. Runt köpegravarna och runt området med den allmänna linjen finns grusgångar. Hela kyrkogården omgärdas av en trädkrans av lövträd, men längs södra muren är träden hamlade så att stammarna står kala. Över hela kyrkogården finns nu murgrönskullar, både vid köpegravarna och på allmänna linjen. På allmänna linjen syns få vårdar. Det verkar som om murgrönskullen var den enda utsmyckningen på många gravplaster. På köpegravarna har de

flesta gravarna höga vårdar av granit. De flesta gravar saknar omgärdning i form av häck, staket eller stenram.

Flygfoto från 1935

År 1949 genomfördes en inventering av kyrkogårdar i Växjö stift. På initiativ av Ivar Hylander skickades en frågelista till stiftets församlingar. Vickleby var en av de som svarade. Genom svaren får vi veta att runt kyrkogården fanns en trädkrans. Där fanns även fyra hängaskar. De flesta gravplatserna var utslätade och saknade gravkullar. På kyrkogården fanns såväl köpta gravplatser som den allmänna linjen. Nya gravvårdar tilläts inte vara högre än en meter och var vanligen av kalksten från Öland. Vid den här tiden hade det börjat förekomma att vårdar var en häll. Enbart prästgravarna sköttes genom församlingens försorg.

Omkring år 1950 omdanades kvarteret med allmänna linjen söder om kyrkan, kvarter B. Gravvårdarna ställdes rygg mot rygg med häckar av tuja emellan. Raderna orienterades i nord-sydlig riktning. Karaktären av ett linjegravsområde med enkla eller inga vårdar alls försvann därmed. Många av vårdarna som nu tillkom var rektangulära stenar av röd kalksten, med tidstypisk dekor. I den sydligaste delen av kvarter B tillkom en rad med ryggställda vårdar i öst-västlig riktning.

Under 1960-, -70- och -80-talen skedde successivt samma typ av förändringar som snart sagt varje kyrkogård har genomgått. De mindre gångarna har såtts in med gräs, murgrönskullar har tagits bort och öppna grusytor på gravplatserna har tagits bort och ersatts med gräsmatta.

År 1978 belades gångarna runt kyrkan och till ingångarna i kyrkogårdsmuren med kalkstensflisor satta i cement.

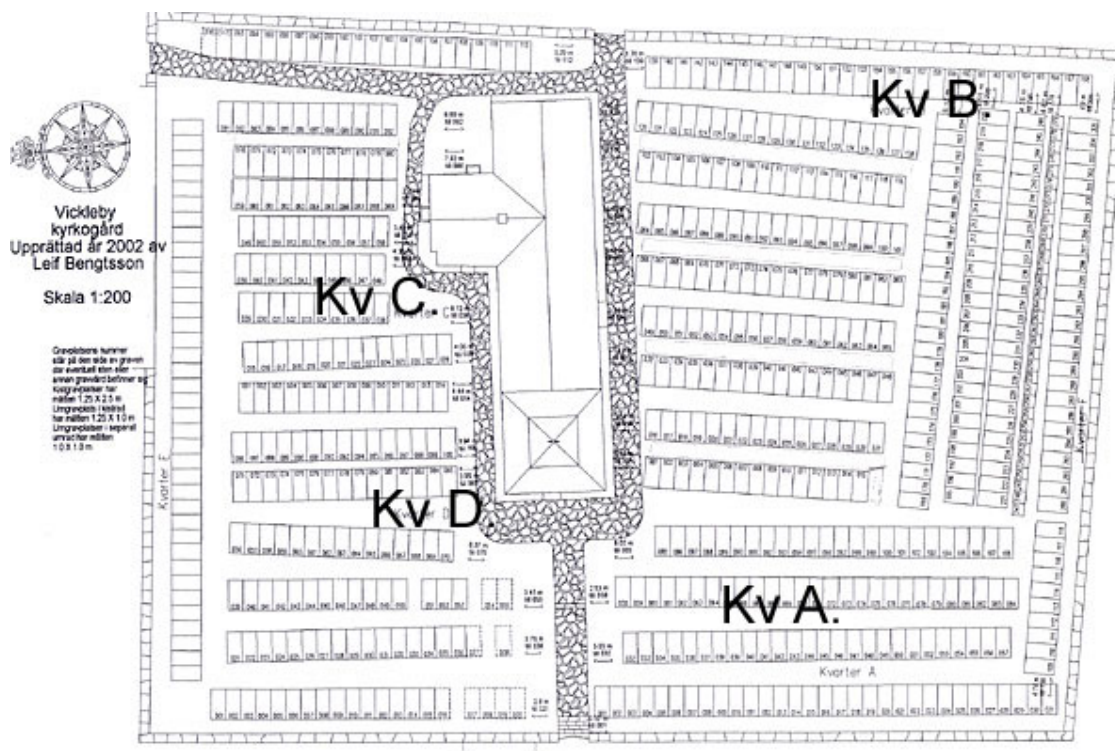
År 2000 anlades en minneslund utanför kyrkogårdens nordöstra hörn. I samband med detta skedde en arkeologisk undersökning som resulterade i en rad lösfynd från stenåldern och framåt. Marken var dock omrörd och inga spår av någon anläggning påträffades. Minneslundan har efter anläggandet kompletterats med mer växtlighet och en ljusbärare.

År 2004 kompletterades ytterbelysningen med tre lyktstolpar på kyrkogården, två söder om kyrkan och en invid västra ingången till tornet.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården har rektangulär form med störst utbredning i norr-söder. Kyrkan ligger norr om mitten. Marken sluttar något mot sydväst. Gravplatser finns runt hela kyrkan och de fördelar sig så att många familjegravar med stora och höga vårdar finns längs kyrkogårdens kanter samt i väster. Rakt söder om kyrkan, kvarter B, är gravvårdarna orienterade i norr-söder med rygghäckar emellan. Gravvårdarna där är enhetligt låga, vilket ger området en lugn och ordnad karaktär. Norr om kyrkan är gravvårdarna också låga. Skillnaden mellan områden med höga och låga gravvårdar är därför tydlig.

Gravkarta från Vickelby kyrkogård.

Omgärdning

Kyrkogården omges på tre sidor, i öster, söder och norr, av en låg kallmurad kalksten, som lades om 1881. Mot norr utgörs en del av inhägnaden av istället av det f.d. skolhusets södra vägg. Den västra sidan begränsas av en terrassmur av samma material och utförande som muren i övrigt. På kyrkogårdsmurens utsida i söder och väster skjuter några avslagna stenar ut ur muren. Det är rester av klivstättor av samma typ som fortfarande finns kvar i Runsten och Långlöt.

Ingångar

Ingångarna, som ligger i öster, väster och nordöst, består av svartmålade järngrindar mellan murade stolpar av röd kalksten. Grinden i öster är en dubbelgrind från 1881, den i nordöst är från senare tid och dubbelgrinden i väster är från 1962. Det finns ännu en grind från 1881 bevarad som har suttit i väster. Den förvaras nu i materialboden öster om landsvägen.

Vegetation

Trädkrans:

Stora lövträd, främst almar och lönnar, är planterade runt hela kyrkogården. Om *Se vidare i ”Besiktningssprotokoll samt trädvårdsplan för Vickleby kyrkogård”*.

Gångsystem

Gångar går fram till kyrkan från ingångarna i norr, öster och väster. Även runt hela kyrkan finns en gång. Sedan 1978 är samtliga gångar belagda med kalkstensflisor i cement.

Gravvårdstyper

Det finns få riktigt gamla gravstenar på Vickleby kyrkogård. Anledningen till det är, åtminstone delvis, den radikala omläggningen av kyrkogården som företogs 1818, och som tidigare är beskriven i avsnittet om kyrkogårdens historik. De äldsta vårdarna som ändå har bevarats finns inte kvar på sina ursprungliga platser. Enligt uppgift ska det finnas en trapetsformad häll av grå kalksten vid den södra långhusportalen. Den ska finnas bevarad under gångens nuvarande beläggning av kalksten och cement. I kyrkogårdens syd-västra hörn ligger en kalkstenshäll som åtminstone fram till 1918 låg framför kyrkan västportal. Hällen är möjligen från 1600-talet och har en enkel dekor med cirklar i hörnen och svårtydda initialer inristade. I bårhusets golv ligger en häll från 1600- eller 1700-talet av röd kalksten med inskriptioner. Där finns även en mindre häll av röd kalksten. Ute på kyrkogården finns en murad, tunnvalvd grav över Christopher Lambrecht, 1732-1810, kyrkoherde i Vickleby, synlig som en låg kulle i gräset i den syd-östra delen av kvarter B. Graven har en inskriptionsplatta från 1943. Bredvid denna grav står en vård över G. Gullbrandsson. Den består av en rest sten av röd kalksten på en låg kallmurad sockel. I övrigt finns det bara ett fåtal äldre kalkstensvårdar i Vickleby. På kyrkogården finns en handfull med avlånga gravkullar som har kanter av kalksten. Några av dessa har inskription med årtal som avslöjar att de förekom på 1860-talet, men möjligen kan företeelsen vara äldre än så. Liknande stenskodda gravkullar förekommer på Norra kyrkogården i Kalmar, men där är de främst från 1930-talet och av granit.

Vård över G. Gullbrandsson.

Äldre kalkstensvård.

I slutet av 1800-talet blev de höga vårdarna av svart eller grå granit moderna tillsammans med mindre vårdar i samma material och utförande. Vid den här tiden fanns fler konstriktningar som inspirerade till vårdarnas utformning. En av dessa var nationalromantiken. Karaktäristiskt för gravvårdar som är nationalromantiskt inspirerade är oslipade ytor och asymmetriska krön. Tanken är att gravvården ska efterlikna förhistoriska gravmonument och runstenar. En annan viktig influens som blir allt vanligare under början av 1900-talet är antiken. Denna konststil kallas klassicismen. Typiska drag hos gravvårdar är symmetriska krön, slipade ytor och dekorelement som urnor, draperingar och kransar och girlanger av löv. När det gäller dekoren på gravvårdarna var den kristna symboliken naturligtvis också viktig. Vanliga kristna dekorelement var t.ex. kors, facklor, oljelampan och duvan. Vid tiden kring sekelskiftet 1900 förefaller det ha varit vanligt att man införskaffade en stor familjevård. Varje grav inom familjegravplatsen markerades med en gravkulle överväxt med murgröna. På äldre fotografier kan man se flera gravkullar över hela kyrkogården, men inte så många gravvårdar. Den klassicistiska stilen blir alltmer framträdande när det gäller gravvårdarnas utformning. Viktiga drag hos gravvårdar från 1930-50-talen är den symmetriska uppbyggnaden med parställda pelare samt de raka eller flackt trekantiga krönen. I Vickleby är många av gravvårdarna från denna tid tillverkade i röd kalksten. På de flesta kyrkogårdar, så också i Vickleby, infördes regler för hur höga gravvårdarna fick vara. Från slutet av 1950-talet och framåt blev gravvårdarna enklare och mer enhetligt utformade. Vårdarna är rektangulära med ett enkelt kors eller blomsterslinga som dekor. På 1970-talet började man att dekorera gravvårdarna med motiv från naturen snarare än med religiösa symboler. Den lokala kalkstenen fick ge vika för olika sorters granit. Under 1990-talet kan man se en uppluckring av bestämmelserna kring gravvårdarnas utformning. Idag är formerna mer varierande och ofta mjukare.

Under 1900-talets första hälft var det vanligt att man omgärdade gravplatserna och belade dem med grus. På Vickleby kyrkogård har funnits omgärdningar i form av häckar, stenramar och gjutjärnsstaket. Idag finns endast enstaka rester kvar av detta. Under 1900-talets första hälft var det också vanligt att ange den dödes yrkestitel på gravvården. På Vickleby kyrkogård finns gravvårdar med titlar men inte i någon större omfattning. Titlarna försvann i det närmsta i mitten av århundradet. Under senare år har en ny form dykt upp. Gravvården får en dekor som knyter an till den dödes intresse eller yrke, men detta har ännu inte blivit vanligt på Vickleby kyrkogård. På landsortskyrkogårdar har det under hela 1900-talet varit vanligt att

ange från vilken by eller gård den döde kommer. I Vickleby är det angivet på majoriteten av vårdarna.

Minneslund

Minneslundan ligger utanför den egentliga kyrkogården, i det nord-östra hörnet av det parkliknande området i väster. Den avgränsas av en halvrund friväxande häck av spirea, samt en rabatt med rosablommade buskrosor. Marken består av gräsmatta och i mitten står ett vattenfall av metall samt en inskriptionsplatta. Här finns även en hög svartmålad belysningsarmatur med glasglober

Byggnader

På kyrkogården finns ingen byggnad men väl på andra sidan landsvägen i öster. Där står en byggnad av kalksten med tak täckt av ett äldre enkupigt tegel, varav flera tegelpannor har stämpel från Värnanäs tegelbruk. Det började troligen uppföras 1766 och kallades då ”redskapshus”. Ytterväggarna har ursprungligen varit rappade, men står nu med bart murverk. 1957 inreddes den södra delen som bisättningskapell och den norra som redskapsbod.

Övrigt

Äldre gravvårdar som tagits bort från kyrkogården lutade mot de norra murens västra del.

I byggnaden öster om landsvägen ligger ett halvklot av sandsten. Detta låg på dopfunten när denna utgjorde takkrön på kyrkan mellan åren 1778 och 1932.

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

Kvarter A och D, samt gravplatserna utmed kyrkogårdsmuren.

Allmän karaktär

Kvarter A och D ligger i den västra delen av kyrkogården. En del av raderna utmed kyrkogårdsmuren ingår i kvarter B, C och E men beskrivs tillsammans med A och D, som har liknande karaktär. Marken är helt insådd med gräs och där finns ingen vegetation förutom två hängaskar i kvarter D. Raderna med gravplatser är orienterade i nord-sydlig riktning. Vårdarna är vända mot öster. Kvarter A och D samt gravplatserna utmed kyrkogårdsmuren har sedan 1885 års omdaning av kyrkogården haft familjegravar. Detta syns fortfarande genom den stora mängden höga och påkostade gravvårdar från slutet av 1800-talet och framåt.

Kvarter A från söder.

Till vänster syns de stora familjegravvårdarna utmed kyrkogårdsmuren i kvarter B, från öster.

Gravvårdstyper

I kvarteren finns gravvårdar från slutet av 1800-talet och fram till idag representerade. Det är dock vårdarna på köpegravarna från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal som dominerar synintrycket. Vårdarna följer den utformning som beskrivits tidigare i denna rapport. På flertalet av vårdarna står det angivet både titel och orsnamn. Många av titlarna är knutna till jordbruket eller till sjön, tex. lantbrukaren, sjömannen, sjökaptan, styrman m.fl. Andra titlar är knutna till ett ämbete, tex. kyrkoherde och häradsskrivare. Titlar som trafikbilägare och telegrafkommisarie berättar om hur nya tekniska landvinningar givit upphov till helt nya yrken. Bruket att ange titel avtar ju modernare vården är, medan bruket att ange orsnamn fortfarande är vanligt.

Gjutjärnskors med stenskodda gravkullar.

Obelisk i röd granit över kyrkoherde.

Gravplatsomgärdning i kvarter D.

Ovanlig vård samt grusad gravplats med omgärdning.

Övrigt

I urvalet av kulturhistoriskt intressanta gravvårdar för Vickleby kyrkogård utfört i samband med arbetet med vård- och underhållsplanering har förutom de gängse urvalskriterierna även hänsyn tagits till att bevara kvarterens karaktär av köpegravsområden med påkostade vårdar.

Kulturhistorisk bedömning

Delar av dessa kvarter har medeltida ursprung och har således en mycket lång kontinuitet av att nyttjas för begravingar. Av den medeltida kyrkogården finns idag inte längre några spår. Kvarter A och D fick, liksom kyrkogården i övrigt, mycket av sin nuvarande struktur i samband med omdaningen år 1885. I kvarter A och D samt utmed kyrkogårdsmuren återfinns många köpegravar med påkostade vårdar. Det finns ett socialhistoriskt värde i att skillnaden mellan köpta och allmänna gravar fortfarande är synlig i strukturen. Av de enskilda vårdarna finns ett fåtal som är från före sent 1800-tal. Dessa vårdar innebär en länk bakåt i tiden och visar på kyrkogårdens långa kontinuitet. Många av de enskilda köpegravvårdarna har både konstnärliga och hantverksmässiga kvaliteter. På många av dem förekommer titlar som berättar om socknens näringsliv från 1800-talet och framåt. Vid många av vårdarna har det funnits omgärdningar i form av häckar och staket. Några staket finns fortfarande kvar och de bör bevaras och föras upp på församlingens inventarieförteckning.

Kvarter B

Kvarter B från söder.

Vanligt förekommande typ av vård i röd kalksten.

Allmän karaktär

Kvarter B ligger söder om kyrkan. Marken är helt insådd med gräs och mellan gravraderna närmast kyrkan finns rygghäckar av tuja. Majoriteten av vårdarna är ordnade i rader i nord-sydlig riktning, men även några rader som är orienterade i öst-västlig riktning förekommer. Trots att delar av kvarteret tillhör de äldsta delarna av kyrkogården syns inte detta idag. Med undantag av ett fåtal äldre, höga vårdar är det karaktären av ett område från omkring mitten av 1900-talet som dominerar. Typiskt för denna tid är den låga profilen som markeras av rygghäckarna och de enhetliga gravvårdarna. I kvarterets södra del finns en rad med urngravar, på platsen för en tidigare grusgång. Denna utmärks av att vårdarna står tätt och ofta är mindre än vid kistgravar.

Gravvårdstyper

I kvarteret dominerar typiskt öländska gravvårdar av röd kalksten från 1940-60-talen. Särskilt vanliga är de i gravraderna som är orienterade i öst-västlig riktning. Men i kvarteret finns även ett fåtal äldre vårdar. I kvarterets östra del finns några av kyrkogårdens äldsta vårdar, som beskrivits i det tidigare avsnittet om gravvårdar. I kvarteret återfinns också ett ensamt litet enkelt gjutjärnskors från 1877.

Övrigt

I urvalet av kulturhistoriskt intressanta gravvårdar för Vickleby kyrkogård utfört i samband med arbetet med vård- och underhållsplanering har förutom de gängse urvalskriterierna även hänsyn tagits till att bevara ett representativt urval av kalkstenvårdarna från 1940-60-talen som dominerar i detta kvarter.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har medeltida ursprung men dess karaktär idag är främst ett resultat av omdaning till linjegravsområde år 1885 och omläggningen omkring 1950. I kvarteret finns endast ett fåtal större och mer påkostade vårdar. Därigenom skiljer sig kvarteret från köpegravsområdena. Kvarterets utformning, både gällande struktur och enskilda vårdar är typiska för tiden kring mitten av 1900-talet. De många kalkstenvårdarna bär på både hantverksmässiga och lokallistoriska värden.

Kvarter C

Kvarter C från nordöst

Liten vård i svart granit.

Allmän karaktär

Kvarteret ligger norr om kyrkan och är idag helt insått med gräs. Förutom en rygghäck av tuja i norra delen av kvarteret saknas övrig vegetation. Kvarteret fick sin nuvarande struktur vid omdaningen år 1885. Då ordnades det så att rader med köpegravplatser omgav ett område med linjegravar i mitten. Trots att gångar har såtts in med gräs och att flertalet gravvårdar har bytts ut går det ännu att ana denna struktur.

Gravvårdstyper

I kvarter C förekommer gravvårdar från sent 1800-tal och fram till idag. Vårdarna är mindre och enklare än i kvarter A och D samt utmed kyrkogårdsmuren. Till skillnad från det andra gamla linjegravsområdet på kyrkogården, kvarter B, har kvarter C fortfarande kvar en del av sina äldre vårdar. De är utförda i svart granit och med samma typ av dekor och utformning som stora familjegravvårdar men de är mycket mindre. I kvarteret förkommer även tidstypiska kalkstensvårdar från 1950-talet.

Övrigt

I urvalet av kulturhistoriskt intressanta gravvårdar för Vickleby kyrkogård utfört i samband med arbetet med vård- och underhållsplanering har förutom de gängse urvalskriterierna även hänsyn tagits till att bevara kvarterens karaktär av enklare linjegravsområde.

Kulturhistorisk bedömning

Den norra sidan av kyrkan togs i anspråk för begravningar först i slutet av 1800-talet. Fortfarande är mycket av strukturen från 1885 års omdaning bevarad. För att bevara denna struktur bör gravvårdarna även i det fortsatta bruket av kyrkogården ha kvar samma riktning som idag. Denna är ett spår efter hur numera igensådda gångar har varit orienterade. De små gravvårdarna från slutet av 1800-talet har ett socialhistoriskt värde i förhållande till de större vårdarna i köpegravskvarteren A och D.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅDEN I DESS HELHET

Vickleby kyrkogård och kyrka ligger uppe på landborgen öster om bygatan och prästgården nere i den bördiga dalen. Kyrkogården omger kyrkan i alla väderstreck med störst utsträckning mot söder och väster. Redan på medeltiden låg kyrkan och kyrkogården här. Den äldsta kartan från 1641 visar kyrkogården som en kvadrat som omger en liten tornförsedd kyrka. Genom utvidgningar under 1700- och 1800-talen fick kyrkogården den form den har idag. Kyrkogårdsmuren lades om på 1880-talet och den har fortfarande spår av klivstättor på två ställen. Grinden i öster är från samma tid som muren medan de övriga är mer sentida. Det planterades en trädkrans runt kyrkogården så tidigt som 1769. Dagens trädkrans är uppskattningsvis planterad någon gång under 1900-talets första decennier. Till den lummiga karaktären bidrar även de vackra träden väster om kyrkogården. Till kyrkomiljön hör förutom kyrkan och kyrkogården även det gamla bårhuset som ligger öster om landsvägen..

På Vickleby kyrkogård har sockenborna begravts sedan medeltiden. Dagens kyrkogård visar i sin struktur många drag från omdaning som gjordes 1885. En vandring över kyrkogården kan berätta om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner och synen på döden. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/by-/gårdsnamn och yrkestitlar. Yrkestitlarna berättar om verksamheter och utkomstmöjligheter som funnits i socknen. Här kan bland annat socknens näringsliv med i huvudsak yrken inom jordbruket men även sjöfarten återfinnas. Vicklebys status som centrum för många konstnärer och formgivare går också att avläsa genom gravvårdarna.

Kyrkogårdens västra partier samt runt kyrkogårdsmuren har idag störst andel äldre vårdar på ursprunglig plats. Här präglas intrycket av det relativt stora antalet höga gravvårdar från tiden kring sekelskiftet 1900. Den struktur som hörde samman med vårdarna; kringgårdande häckar, grusade gravplaner och gångar är dock i stort sett helt borta - ett resultat av det sena 1900-talets rationalisering. I mycket liten utsträckning finns äldre, enkla och små vårdar bevarade, vilka var vanliga på linjegravområden.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Se vidare i de kulturhistoriska bedömningarna som gjorts för varje område samt i det dokument där urval av vårdar sammanställts.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Lantmäteriet

Boström, Ragnhild, Vickleby kyrka, volym 193 av Sveriges kyrkor, Stockholm 1983.

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983

Vickleby hembygdsförening, Bilder från Vickleby socken, Kalmar 1989.